

Folkeuniversitetet Viborg
20. februar 2021

Herredsfogeder, by- og
birkefogeder samt skrivere
og deres slægter

Ole Færch

Færch-
slægterne
i
Danmark

1998

Ole Færch

DAGMAR LARSEN

Nibes ukendte forfatterinde

Af Ole Færch

Diplomatarium Hornumense

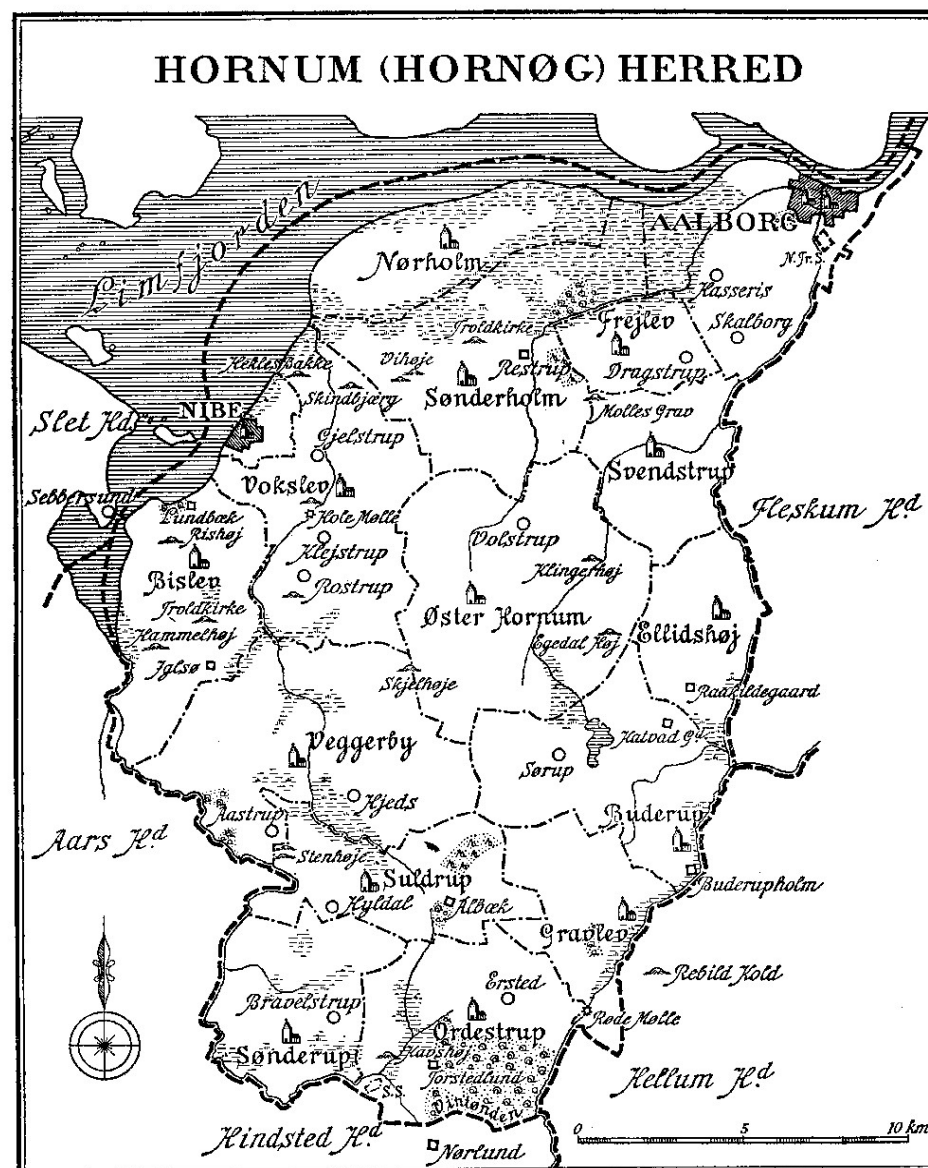
Bind 1 (2)
1216-1581

2004

Ole Færch

Diplomatarium Hornumense 1216-1636 =brevfortegnelse

- Tingsvidner
- Skøder
- Gavebreve
- Domme

Himmerlandske
herredsfogeder
by- og birkefogeder
samt
-skrivere

Ole Færch

Slægtens Forlag
Anton Blaabjerg
www.ferch.dk

HIMMERLANDS
BOMÆRKER

Ole Færch

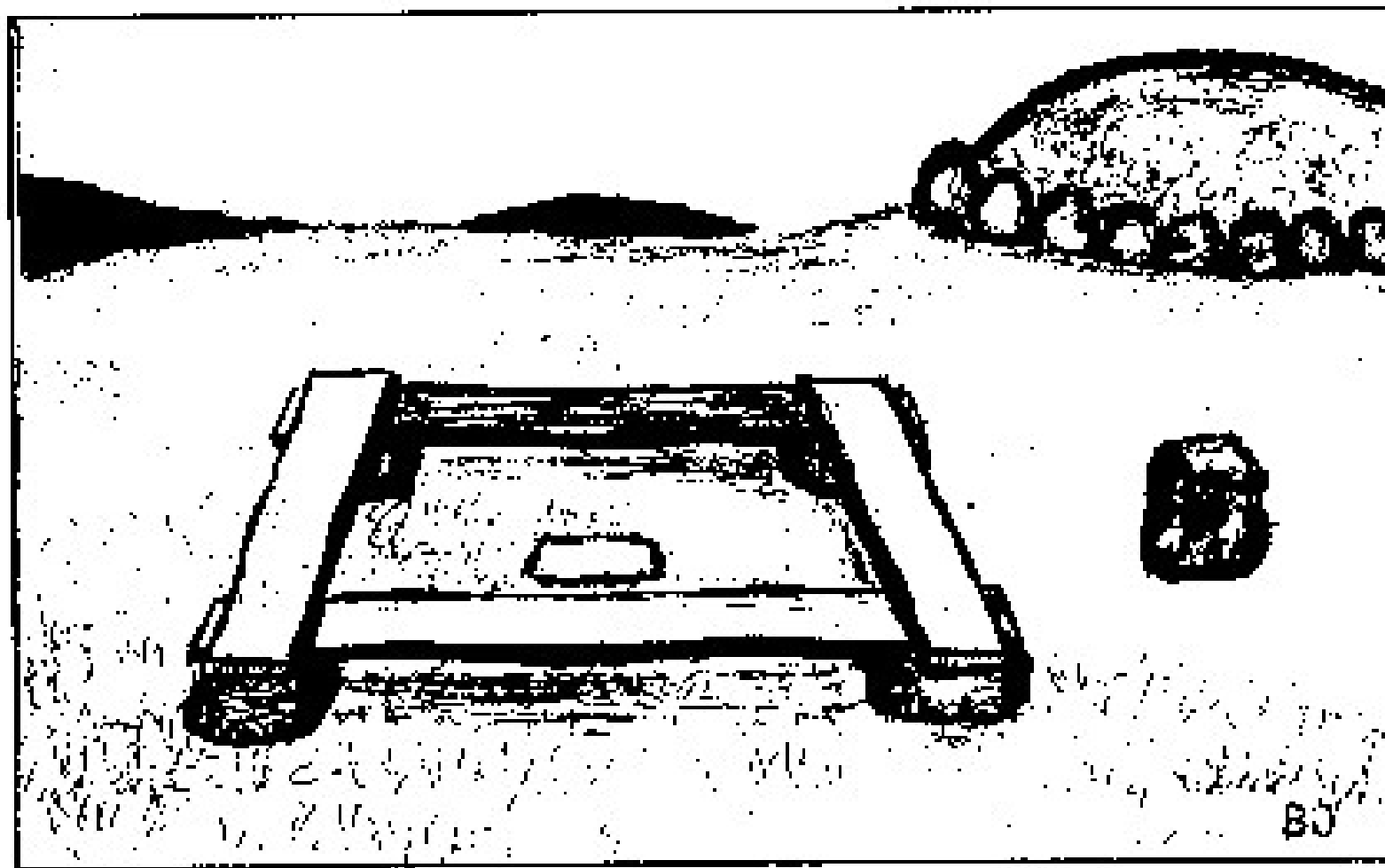
Slægtens Forlag & Heraldisk Selskab
2015

www.ferch.dk

Hvorfor interesserer herredsfogederne?

- De kendes langt tilbage i tiden, helt til de islandske sagaer
- De var vigtige personer i samfundet, sammen med præster og lavadelsmænd udgjorde de et samfundslag - KNABERNE
- Vi har mange kilder, som følge af deres funktion
- De er sjove, fulde af liv, temperament
- Mange nulevende har aner til dem

Herredstingenes opståen

Et byting – efter Olaus Magnus- Historia om de nordiske Folken, o. 1520

Et byting – under tag,
Glossarium Juridico-Danicum, 1641

Herredsfogeder og byfogeder

- Jyske Lov 1241: Ingen embedsmand nødvendig
- Herredsfogeder nævnes fra omkring år 1300
- Udnævnt af lensmanden, senere af kongen
- Virkede sammen med 8 tingmænd.
- Ansvar – skulle være vederhæftig – arvinger hang på fejl i domme
- Løn, typisk en krongård
- Retsreformen 1688, Jyske Samlinger, Mogens Lebech
- Herrederne nedlagt 1919, blev til politikredse

Birkefogeder og byfogeder

- Birk udsondret af herredet
- Typisk et sogn. Nørholm Birk under Viborg Kapitel
- Vorde Birk i Nørlyng herred
- Asmild Klosters Birk
- Et herregårdsbirk – Torstedlund og Lundbæk
- En købstad udsondret af herredet, f.eks. Viborg fra Nørlyng herred

Herreds-, by- og birkeskrivere

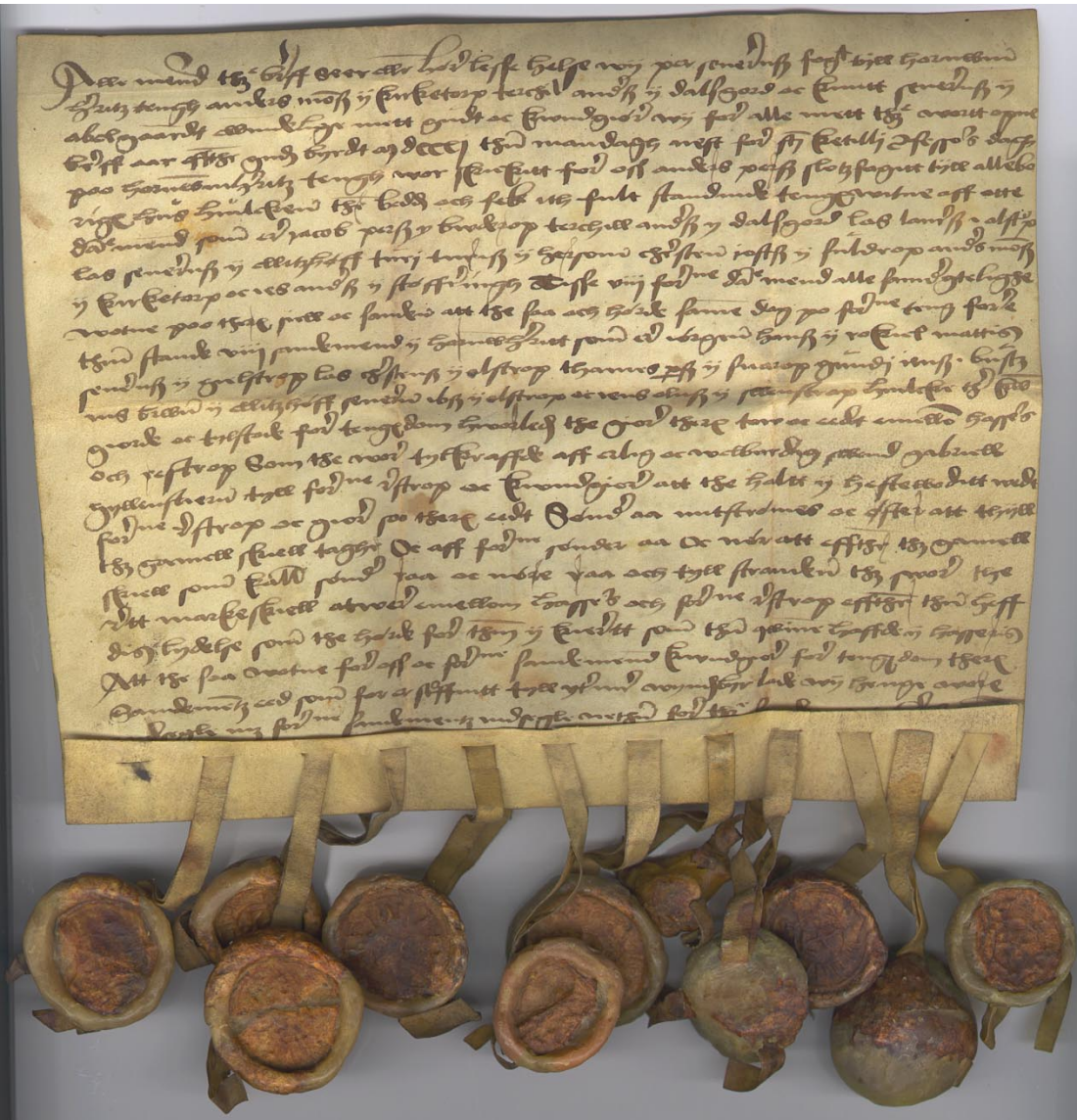
- Tingskrivere påbudt jf. Christian 3. håndfæstning 1535
- Instrukser om føring af tingbøger ved den Dronningborgske Reces 21.12.1551.
- Tingbogen skulle skrives straks. Ingen tomme sider!!

Typiske sager på herredstingene

- Vidner om skel
- Skader på marker
- Arv
- Vold
- Skældsord og trusler
- Hor og børn udenfor ægteskab
- Misligholdelse af gårde
- Fattigdom, kunne ikke betale landgilde eller skat
- Kæmpe forsamlinger – 100 personer eller flere, forlystelse

Tingdagens resultat

- Tingsvidner
- Få domme
- U-endelige domme
- Bøde 40 mark for drab, 3 mark for vold og sår
- Fængsel, Bremerholm
- To fingre
- Galgen eller miste sin hud
- Levende brændt for trolddom

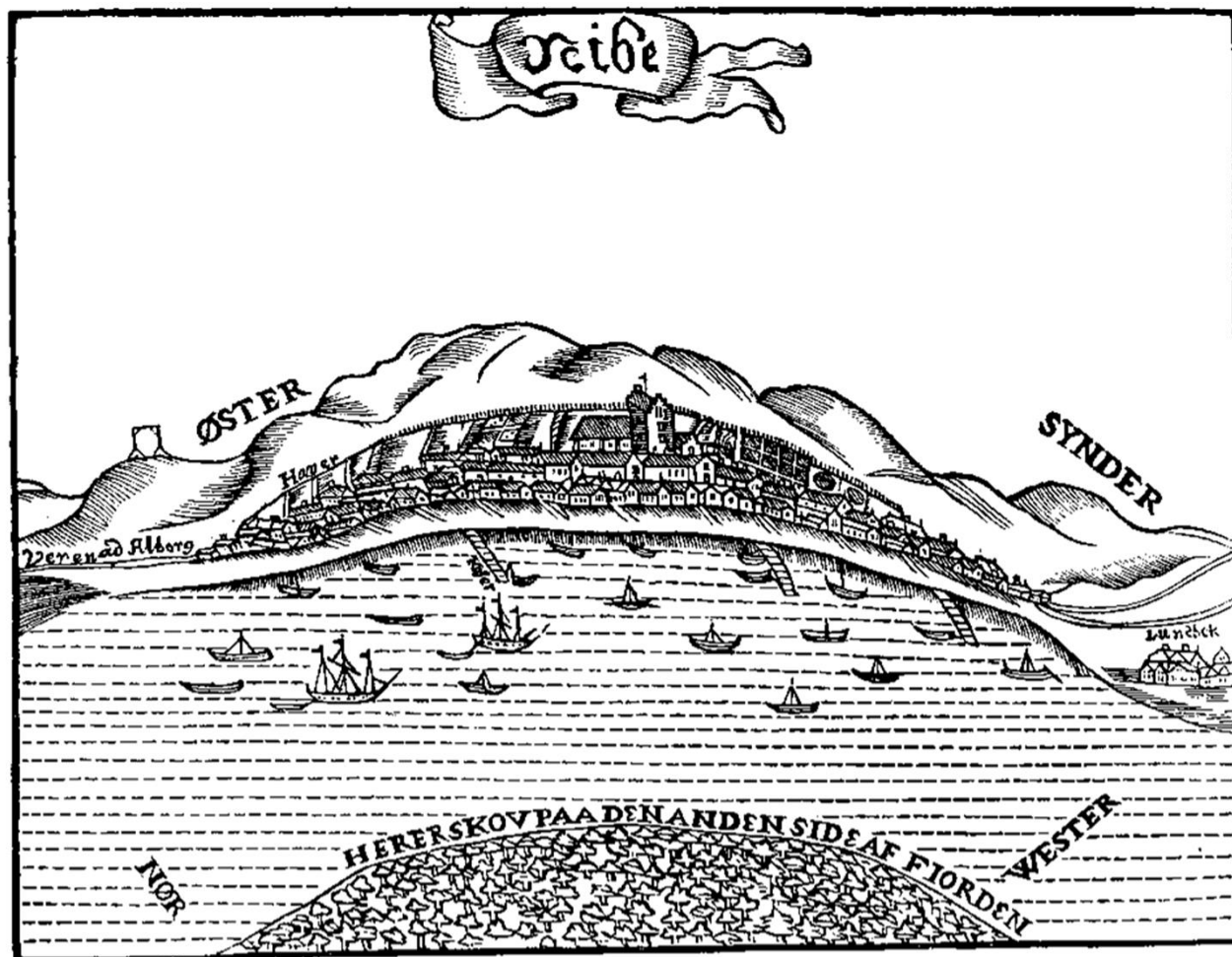
10. Juli 1531

Alle mænd dette brev ser eller hører læse hilse vi Per Sørensen, herredsfoged i Hornum herred, Anders Mogensen i Kirketerp, Terkel Andersen i Dalsgaard og Knud Sørensen i Abildgaard evindeligt med Gud og kundgøre vi for alle mænd med dette vort åbne brev år efter Guds byrd mdxxxj mandag

.....

Tingsvidne på pergament

Galgen – eller to fingre

Viborg centrum med Stænderpladsen

Bytinget i fri luft
på Gammeltorv.

1641 et
skærmtag

Viborg rådhus,
tinghus, arrest
genopført 1728
efter branden
1726

Rådhuset afløste det gamle middelalderlige rådhus. Det var som dette placeret på Gammeltorv ved domkirke

Byfogeder
i Viborg
Rådhus, tinghus
arrest, opført
1872-74

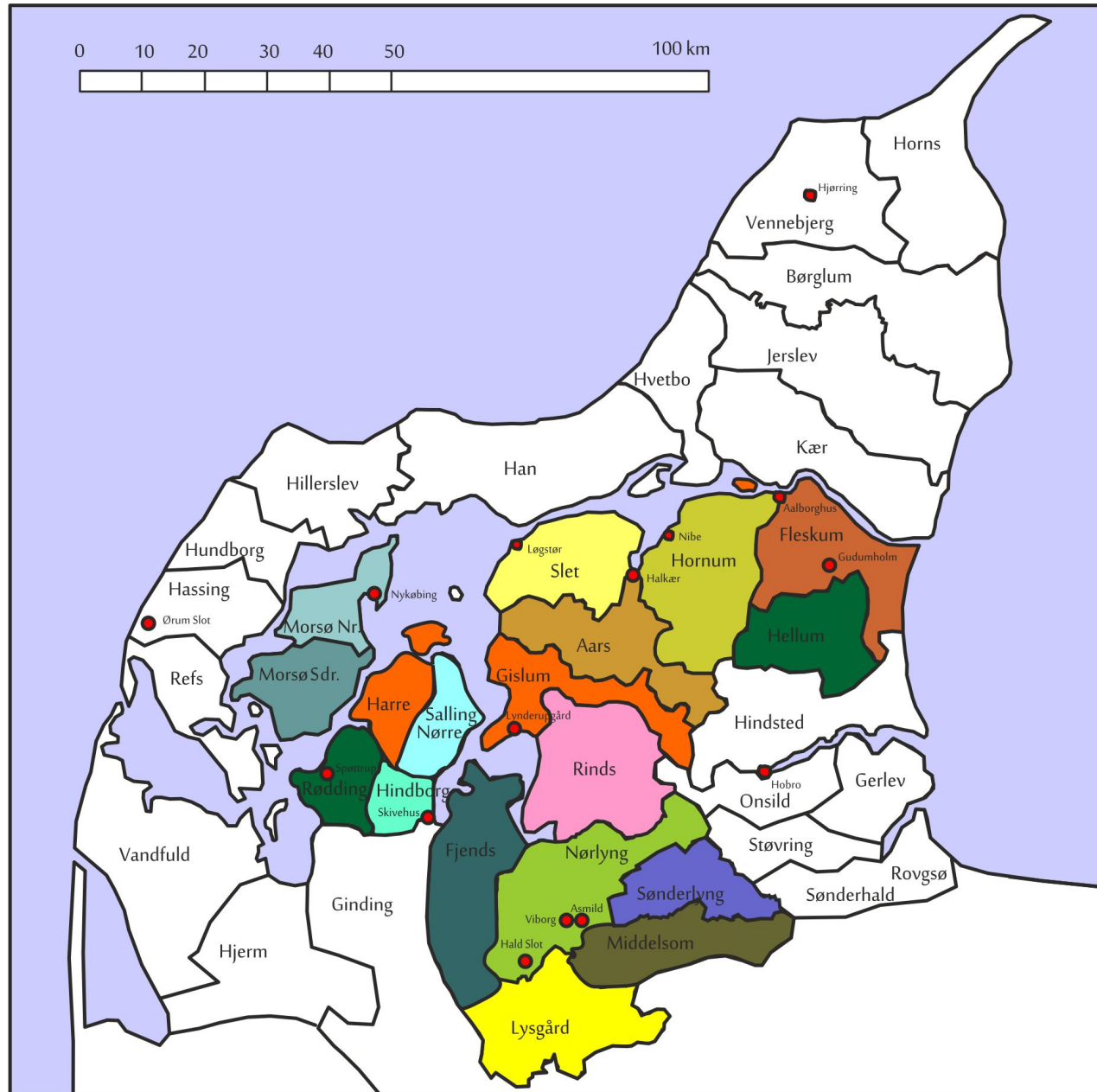
Byfogeder og by skrivere i Viborg

- Viborg Købstads Historie, bind 3, af Svend Aakjær, 1940-
- Heise, Diplomatarium Vibergense
- Ursin, Stiftsstaden Viborg
- Danske Magazin
- Repertorierne af Kr. Erslev og W. Christensen
- Christen Erichsen, præst

- Erik Brejl, skifteuddrag. www.brejl.dk

PAUSE

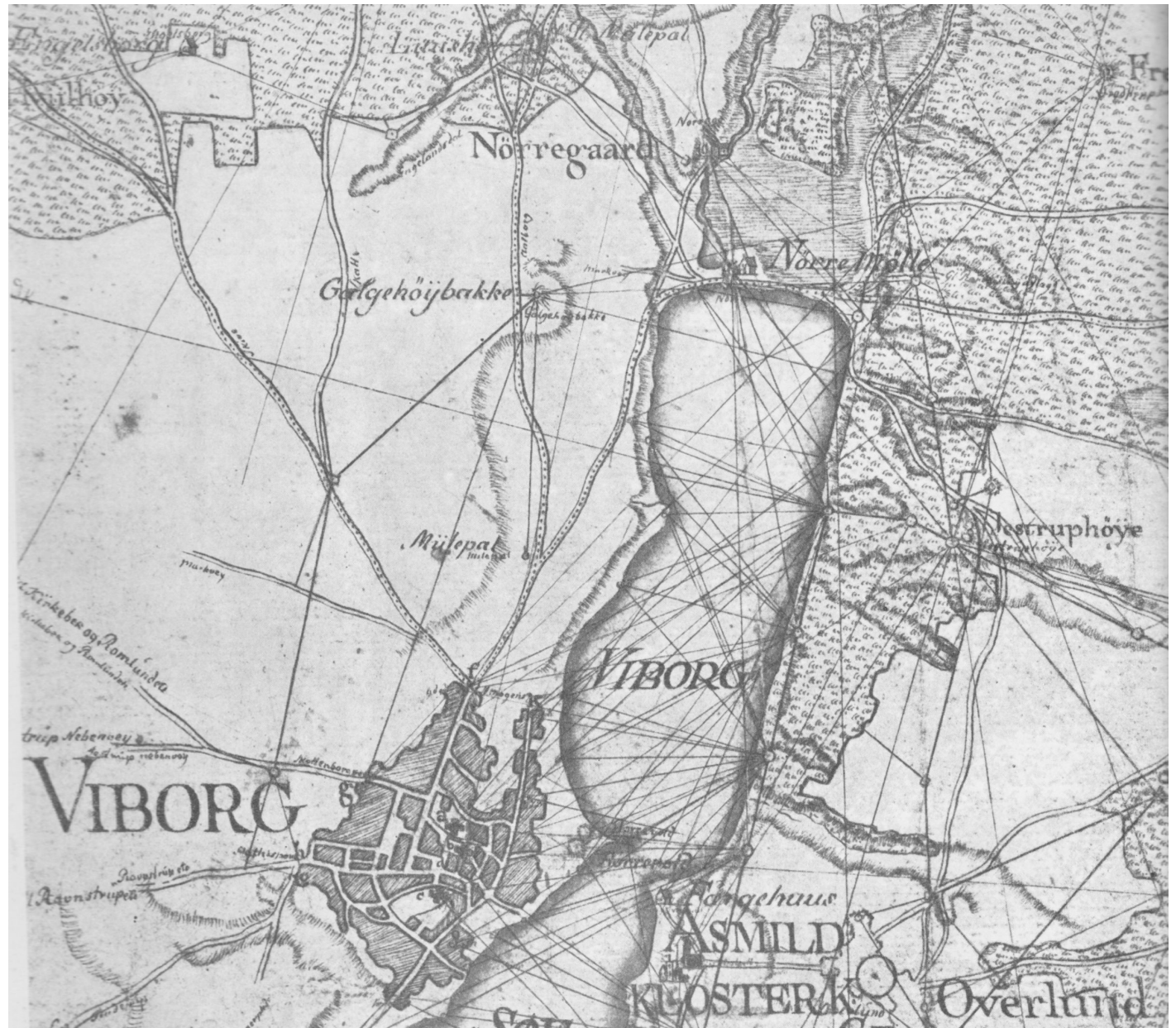
Herrederne omkring Viborg

Herrederne omkring Viborg

- Nørlyng, herredstinget ved Nørgård en fjerdingvej nord for Viborg
- Sønderlyng, Aarup mark sydlig i Kvorning sogn
- Fjends, herredstinget afholdt 2 bøsseskud nord for Smollerup
- Middelsom, ved det sydøstre hjørne af Mammen bymark

Nørlyng herreds
tingsted ved
Nørregård

Fjends, Nørlyng, Sønderlyng, Middelsom

- Bl.a.:
- Chr. Heilskov, Landsarkivet, Håndskriftssamlingen
- Julius Bidstrup, Landsarkivet, Håndskriftssamlingen

Fjends Herred Tordenskjolds kammertjener

Portræt på Tordenskjold –museet i Ringve ved Trondheim

Mindesten på kirkegården i Mønsted

Tordenskjolds kammertjener

- Chr. Nielsen Cold, eller Kold
- * ca. 1693, + 1762
- Kammertjener hos Tordenskjold ca. 1714-1720
- Herredsfoged i Fjends-Nørlyng herred 1722
- Ca. 1723 gift med præsteenken Sophie Catharina Westerholt
- Fra 1754 også herredsskriver
- Mange kendte efterkommere
- Slægten, Gemmesider IV, s. 61

Fjends-Nørlyng herred

- Diderik Sørensen Kræfting, * 1668, + 1708
- Herredsfoged i Fjends-Nørlyng 1696, 28 år gammel!!
- Byfoged i Viborg 1705-1708

- Aakjær, Viborg Købstads Historie, bd. 3, s. 857

Tre drab på Rinds herredsting

- Herredsfoged Christen Sørensen Testrups Rinds Herreds Krønike
 - Herredsfoged Christen Byrialsen, Niels Byrialsen, Peder Byrialsen og Otto Banner til Asdals foged Thomas Mogensen, broderen Niels Mogensen.
 - Koner, stride kællinger
 - Stolestadet i Simested kirke
 - Mændene blev inddraget
 - Sagen kom på herredstinget, 12 mands følge fra lensmanden på Hald
 - 3 mænd blev dræbt, der var ikke ting i et år
- Christen Byrialsen dræbte Thomas Mogensen på vej til Simested.
- Viborg landstings dombøger, Bjarne Nørgaard Pedersens uddrag
20.5.1581

Et drab på Sønderlyng herredsting

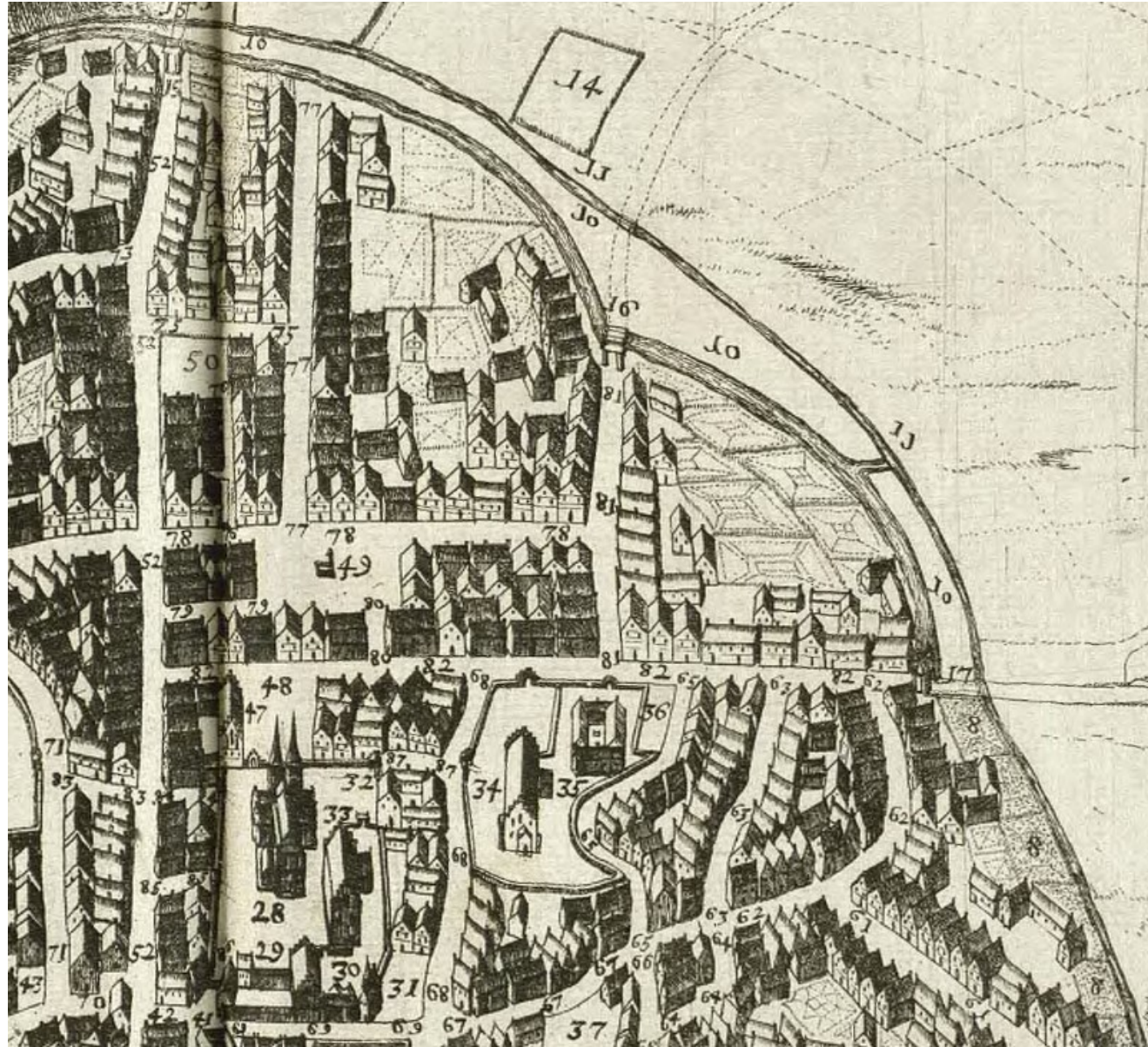
- Vitus Brun fra Mollerup, myrdet o. 1600 på herredstinget
- Fuldmægtig for Christen Munk til Gjessinggård
- Fuldmægtig for præsten Laurids Pedersen i Ørum-Vejrum-Viskum i sag med nabopræsten
- Kongens indgriben
- Datter Maren Vitusdatter gift med borgm. Peder Bering i Viborg
- Stamfar til søfareren, opdagelsesrejsenderen Vitus Bering

- Anton Blaabjerg i Slægtens, Gemmesider nr. 1-10.

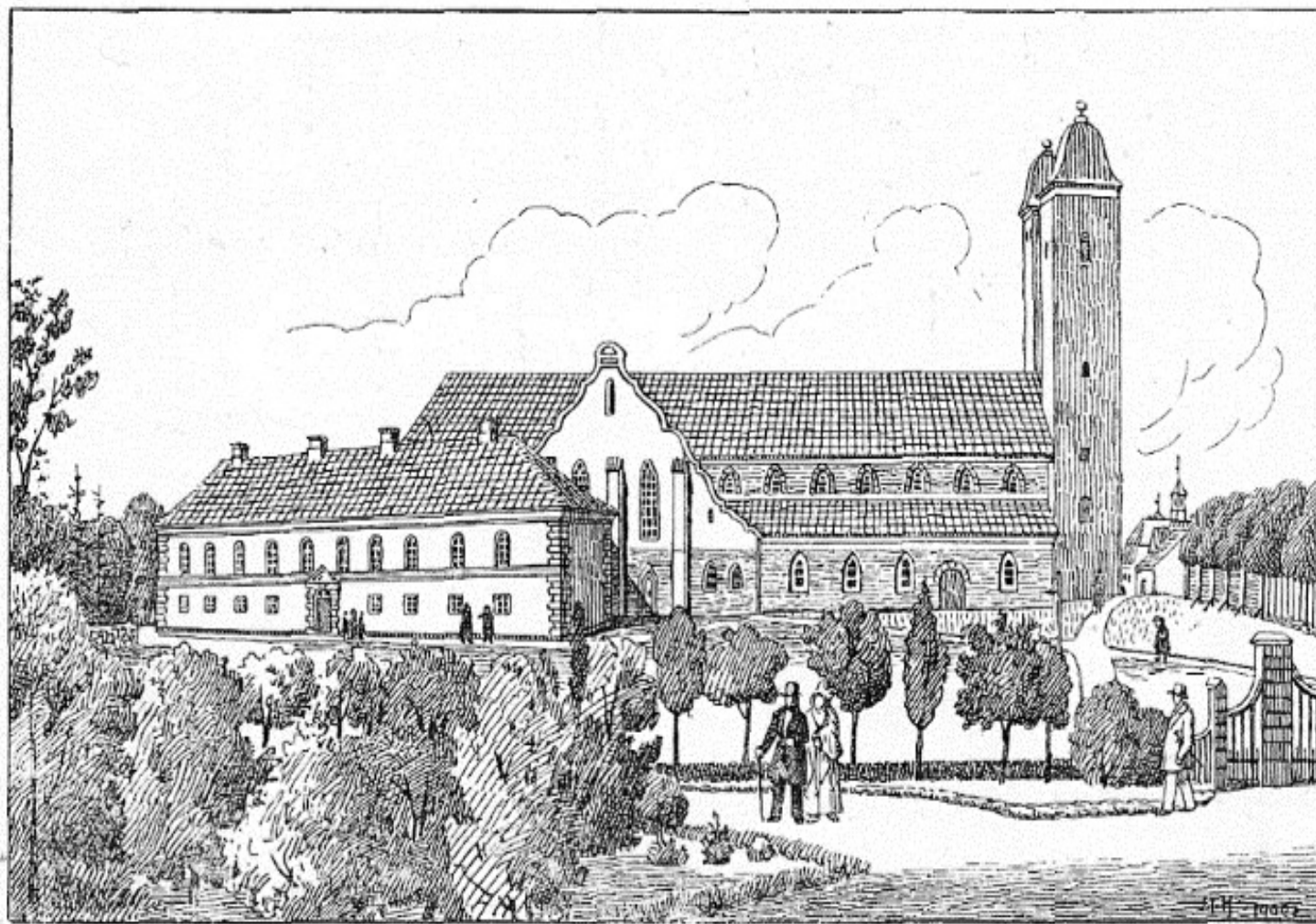
VITBORG LANTASNING,
Domhus i Gråbrødre
klosterkirke 1552
1576 den gamle
bispegård, 1639
Marienklosterets hus
nord for domkirken

Dom eller
tilbagevisning

Kost og tæring

Domhuset – senere Stænderhuset

Kongens retterting

- Retten sat på:
- Koldinghus
- Skanderborg
- Bispeborgen Hald!
- Frederiksborg
- Eller hvor kongen opholdt sig – rejsekongedømme.
- Forsæde af kongen, rigsråder som meddommere

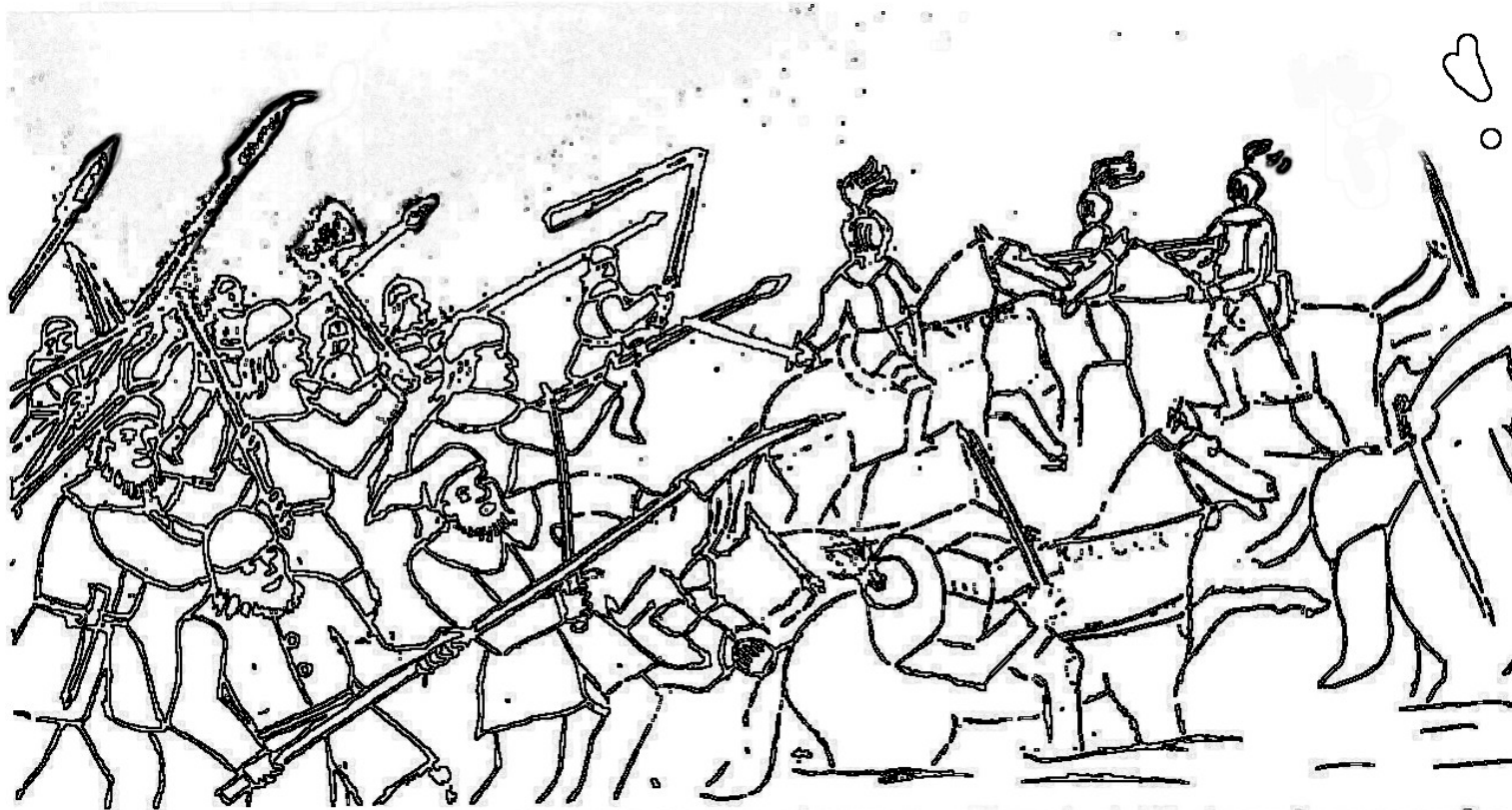
Herredsfogedslægter i Himmerland

- Winther
- Per Ridemand
- Kjærulf
- Bloch

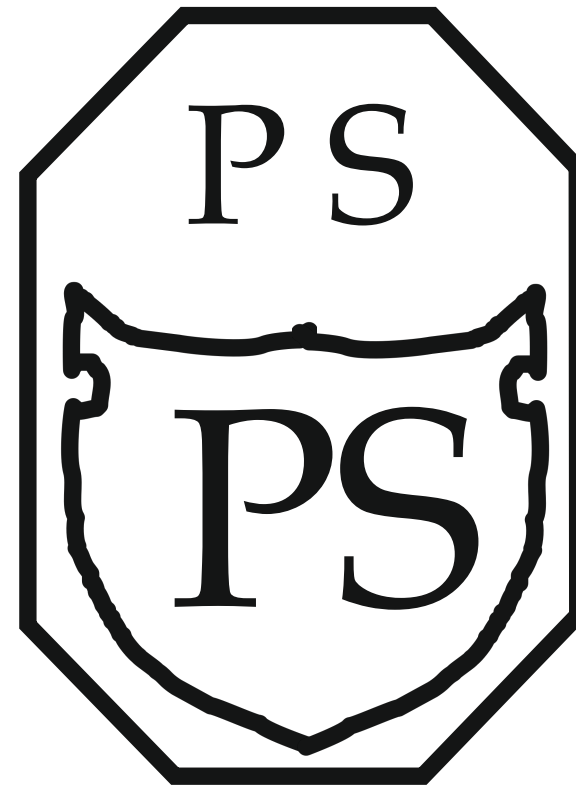
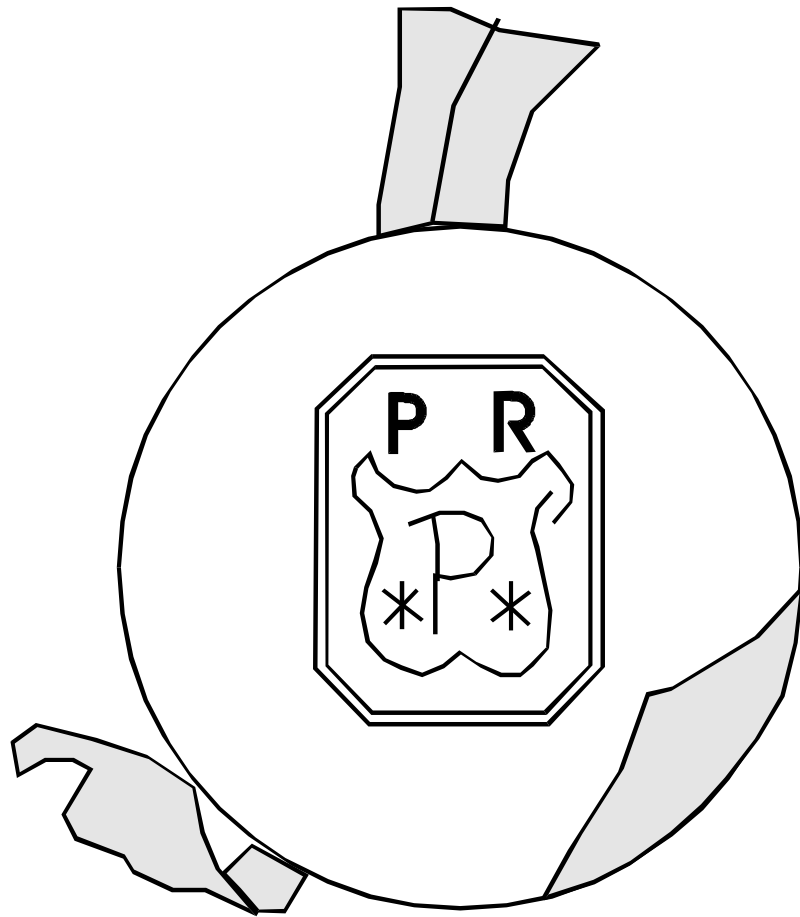
Peder Ridemand

- * o. 1490, † e. 1562
- Søn af herredsfoged Søren Nielsen i Volstrup
- Herredsfoged 1529, 1542
- Selvejer i Volstrup
- Strid med Aalborg Hospital om Topsgaard i Svenstrup
- Strid med Gabriel Gyldenstjerne og lensmanden på Hald, Henrik Blome om Mølgaard

Peder Ridemand

Peder Ridemand

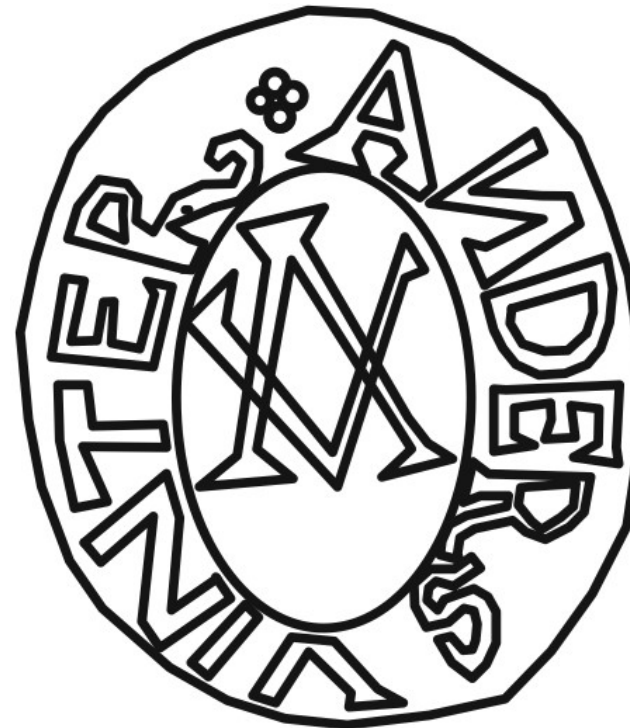

Winther – Slet herred

Søren Andersen Winther
herredsf. 1591
g. Gertrud Munk, adelig

Anders Sørensen Winther,
Herredsf. 1607
g. Anne Stræt

Gertrud Andersdr. Winther
g. Mads Nielsen Bloch,
herredsfoged o. 1664

Winther- Slet herred

Niels Andersen Winther
g. Bolde Munk, adelig

Niels Nielsen Winther,
Herredsskr. Slet og Aars H.
1630

Anders Nielsen Winther
Herredsf. 1630

?

Bloch – Hindsted herred

Niels Bloch i Arden,
* o. 1500, + o.1574
Hfgd. 1533-64
Slægtens stamfar,
13 børn

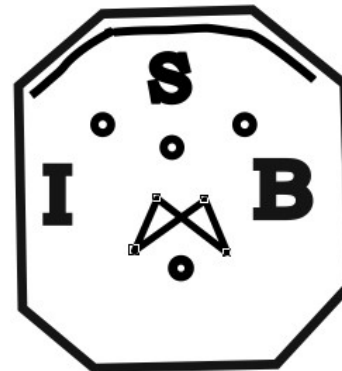
Søren Nielsen
Bloch
Hfgd. O. 1575-
1618, 3 børn

Jens Sørensen Bloch
Hfgd. 1618-54
8 børn

Søren Jensen Bloch,
1627, +1693. g. 1 Anne
Ottesd. G. 2. Birgitte
Rink.
Hfgd. 1654-87
8 børn

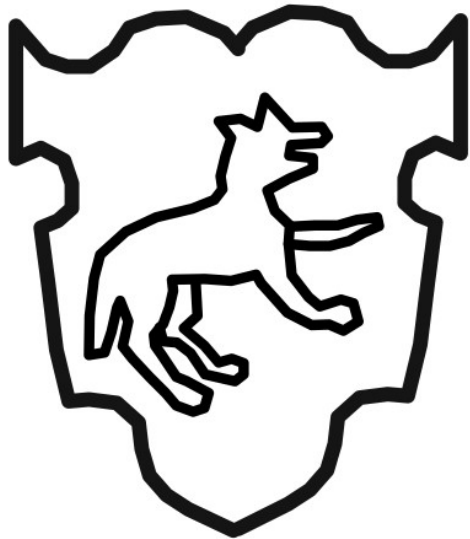

Segl?

Kjærulf – Kær herred

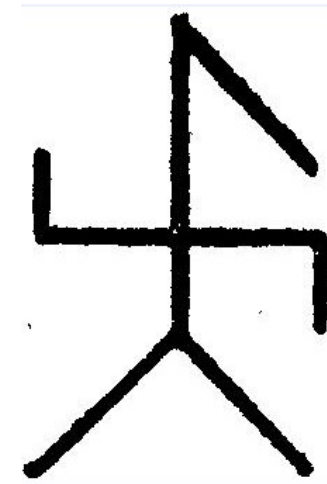
- Dorte Kjærulf, * o. 1565, brændt som heks 1620, datter af herredsf. Jens Andersen i Kornumgaard, gift 1. tolder Søren Olesen Vrangdrup i Aalborg, gift 2. Jens Hansen, tolder i Aalborg
- Anders Andersen Kjærulf, hfgd. i Kær herred 1540-77

Dorte Kjærulf

Vor Frue Kirke, Aalborg

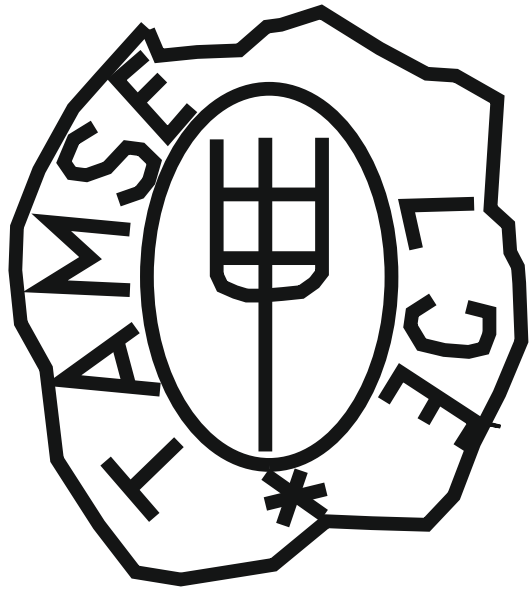

Anders Andersen Kjærulf

Andre herredsfogedslægter

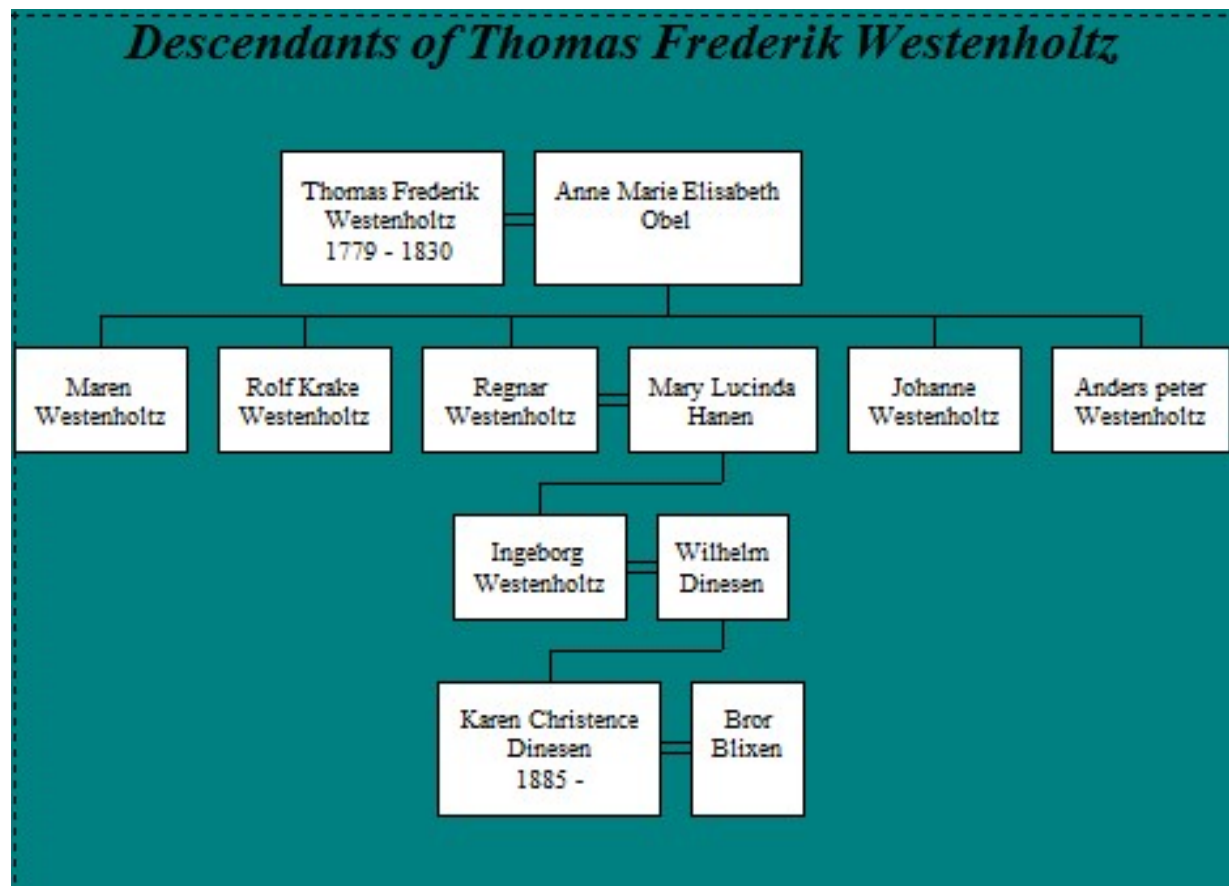
- Fru Inger i Suldrup, med tusindvis af nulevende efterkommere
- De Rinds herreds knaber
- Ged-erne i Aars herred
- Schiønning i Aars og Sønderlyng herred m.v.
- Wolff i Nørholm Birk
- Poul Jebsen i Fleskum herred

Baltser Thamesen – herredsskriver i Hornum H.
og sønnen Poul Baltseren

Thomas Fr. Westenholtz, *1779, +1830

- Prokurator
- Kaptajn og kompagnichef
- Ridder 1809
- Strandingskommisær Skagen-Frederikshavn
- 1819 Byfoged/skriver i Fr.havn
- Suspenderet, 7.000 rdl. manko
- Herredsfoged i Slet herred

Lorents Martinus Selmer, Fleskum Herred

- *1774 + 1824
- 1793 student fra Viborg, 20. okt. 1798 cand. jur., 25. juli 1800 auditør i armeen, tjeneste ved 1. jyske Infanteriregiment, 4. juli 1808 afsked som overauditør, 19. nov. 1813 herredsfoged og -skriver i Hellig-Hindsted herred.
- Den 21. dec. 1820 dømt at have embedet forbrudt. Han havde som skifteforvalter bedraget et stort antal boer samt Hellig-Hindsted Overformynderi for op mod 10.000 rdl. i sedler og 1.000 rdl. sølv

Heinrich Christian Piehl Wøldike, Hellum-Hindsted

- * 1818, + 1887
- 1842 student fra Kiel, 1842 cand. jur. fra Kiels Universitet
- Kancellist i Ministeriet for Hertugdømmerne m.v.
- Ridder 1859
- 24. dec. 1867 herredsfoged og -skriver i Hellum og Hindsted herreder, samt birkedommer og -skriver i Lindenberg birk.
- Afsat 1886 efter bedrageri for 100.000 kr.

Forskere

- Bjarne Nørgaard-Pedersen, uddrag landstingets dombøger 1569-1664
- Carl Klitgaard
 - Herredsfogeder og tingskrivere i Vendsyssel
- Kr. Værnfeldt
 - Kjær herreds knaber
 - Fleskum herreds selvejerbønder
- Kr. Sørensen Testrup
 - Rinds Herreds Krønnike
- Hans Gjedsted, Himmerlands tingbøger, www.ferch.dk eller protokoller.dk
- P.V. Christiansen, Himmerlandsk lavadel, Pers. Hist. Tidsskr.

Litteratur, bl.a.:

- Diplomatarium Vibergense, Heise
- De Ældste Danske Arkivregistraturer
- Repertorierne, Erslev, W. Christensen
- De danske Helligåndsklostre, Lindbæk
- Danske Domme, Reitzel-Nielsen
- Det kgl. Retterting og Rigens forfølgninger, Dahlerup
- Christen Nielsen Juels Aarbog
- Farstrup og Axelsons dagbøger, www.ferch.dk

Litteratur

- Mogens Lebech, Jyske Samlinger, 5,2, Jyllands gamle Retskredse
- Christen Sørensen Testrup, De Rinds herreds knaber.
- Svend Aakjær, Viborg Købstads Historie
- Slægtsbøger

Arkiverne

- Landsarkivet, Viborg
 - Godsarkiver
 - Viborg bispeark.
 - Aalborg bispeark
- Landsarkivet Odense
 - Hverringe gods

Arkiverne

- Rigsarkivet – f.eks.;
 - Danske Kancelli
 - Aalborg Helligåndshus
 - Torstedlund godsarkiv
 - Privatarkiver, Gyldenstjerne, Bille
 - Lensregnskaber – tingsvidner om øde gods o.l.
- Arnemagneanske Institut
 - Diplomsamlingen

Tak for tålmodigheden

+ Hold Slot